

Zauważył również, że pamięć i zapomnienie współistnieją, jedno nie może istnieć bez drugiego. Podczas dyskusji wypowiedzieli się m.in. W. Piasek i W. Chorążyczewski.

W trakcie podsumowania konferencji W. Piasek zestawił swoje wyobrażenie archiwistyki, które miał przed konferencją, z tym, które na niej nabył. Z zadowoleniem wypowiedział się o spotkanych wielu archiwistach teoretykach, myślących o swojej roli i zadaniach. Zaznaczył, że inni badacze mogą im pozazdrościć autorefleksji nad własnym zawodem. IV Toruńskie Konfrontacje Archiwalne zostały wysoko ocenione przez uczestników, którzy doceniali ich dużą wartość naukową.

Agnieszka Zasada
Mateusz Żmudziński

Międzynarodowa konferencja „Egodokumenty. Tradycje historiograficzne – perspektywy badawcze”, Toruń, 15 maja 2014 r.

W latach pięćdziesiątych XX w. holenderski badacz memuarystyki J. Presser¹ ukuł pojęcie „egodokument”. Dotyczy ono źródeł – dzienników, pamiętników, itinerariów, autobiografii, listów – w których mamy do czynienia z „ja” piszącego. Według zmarłego w 1970 r. badacza wszystkie te źródła mogą być rozpatrywane łącznie, gdyż mają właściwości autobiograficzne. We wszystkich autor świadomie bądź mimowolnie ujawnia swoje dążenia i swój świat wartości – swoje „ego”. Te z kolei mogą posłużyć za obraz jednostki, a nawet świadectwo mentalności większych grup. Neologizm oraz idea holenderskiego uczonego szybko znalazła uznanie wśród historyków, historyków literatury i kulturoznawców. Obecnie jest rozwijana przez badaczy z Holandii (Rudolf Dekker, Arianne Baggerman z Center for the Study of Egodocuments and History), Niemiec (Claudia Ulbricht) czy Francji (François-Joseph Ruggiu, Sandrine Mouysset)².

Badania nad egodokumentami są prowadzone również w Europie Wschodniej. Przeglądem studiów oraz refleksją nad koncepcją egodokumentu na gruncie litewskim i polskim stała się międzynarodowa konferencja „Egodokumenty. Tradycje historiograficzne – perspektywy badawcze” zorganizowana przez Wydział Komunikacji Uniwer-

¹ Jacques Presser (1899–1970) już w latach dwudziestych i trzydziestych XX w. poświęcił się badaniu egodokumentów. Po wojnie, jako profesor Uniwersytetu w Amsterdamie, zajmował się historią holenderskich Żydów w czasie nazistowskiej okupacji. Pracując nad tym zagadnieniem, zwrócił szczególną uwagę na osobiste doświadczenia ofiar i sprawców Holokaustu zawarte w dziennikach, pamiętnikach i wywiadach, *vide*: R. Dekker, *Introduction*, [w:] *Egodocuments and history: autobiographical writing in its social context since the middle ages*, red. id., Rotterdam 2002, s. 7–17.

² Niektórzy uczeni posługują się określeniami: „self-narratives”, „testimonies to the self”, „Selbsteugnisse” („samoświadectwa”), *vide*: M. Fulbrook, U. Rublack, *In Relation: The ‘Social Self’ and EgoDocuments*, „German History”, 2010, t. 28, nr 3, s. 263.

sytetu Wileńskiego, Wydział Nauk Historycznych oraz Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Spotkanie odbyło się 15 maja br. w Sali Rady Wydziału Nauk Historycznych w Collegium Humanisticum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Program spotkania obejmował dziewięć wystąpień.

Otwarcia obrad oraz przywitania prelegentów i gości dokonali prodziekan Wydziału Nauk Historycznych UMK prof. dr hab. Wiesław Sieradzan oraz Dyrektor Instytutu Historii i Archiwistyki prof. dr hab. Jacek Wijaczka. Obydwaj wyrazili zainteresowanie koncepcją egodokumentu, a także podkreślili wartość świeżego spojrzenia na istniejące i znane badaczom źródła rękopiśmienne, które może zaowocować nowymi ustaleniami i odkryciami.

Jako pierwsi, z *Doświadczeniami i perspektywami badań nad piśmiennictwem przestrzeni prywatnej*, wystąpili Stanisław Roszak oraz Waldemar Chorążyczewski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Uczni wprowadzili uczestników w zaproponowany przez Pressera pomysł analizy źródeł autobiograficznych. W dalszej części referatu skupili się na teorii i klasyfikacji piśmiennictwa prywatnego. S. Roszak wskazał na różnice w przyjętych przez badaczy metodologiach oraz ewolucję koncepcji Pressera. Dla klarowności zaproponował schemat obejmujący wszystkie rodzaje źródeł autobiograficznych analizowanych przez historyków.

Następnie głos zabrał Arvydas Pacevičius z Wydziału Komunikacji Uniwersytetu Wileńskiego. W wystąpieniu przedstawił rozpoczęty w 2008 r. *Litewski program badania egodokumentów – LEGODOK*. Celem finansowanego przez Litewską Radę Badań Naukowych projektu była inwentaryzacja dziedzictwa litewskiego z zakresu piśmiennictwa prywatnego, a w konsekwencji prezentacja litewskich egodokumentów poza Litwą, tak aby mogły być włączone w obieg europejski i rozpatrywane w tym kontekście. Prelegent podkreślił, że oprócz wydawnictw źródłowych w formie książkowej oraz wirtualnej biorąca udział w projekcie międzynarodowa grupa badaczy stworzyła bibliografię litewskich egodokumentów, a także spis teoretycznych prac poświęconych teorii piśmiennictwa przestrzeni prywatnej. Na koniec A. Pacevičius omówił funkcje rękopiśmiennego egodokumentu.

Dzięki szeroko zakrojonym kwerendom i pracom inwentaryzacyjnym programu LEGODOK możliwe było dotarcie do wcześniej niedostępnych źródeł rękopiśmiennych rozsianych po bibliotekach i archiwach Litwy. Tak dostępne materiały stały się przedmiotem mikroanaliz wielu badaczy. Do nich należy magister Joanna Orzeł z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, która omówiła wydany w ramach LEGODOK *Dziennik podróży Józefa Jerzego Hylzena z lat 1752–1754*. W ten sposób badaczka przeniosła uczestników konferencji do konkretnego egodokumentu – dziennika podróży. Autorka nakreśliła kolejne etapy *Grand Tour* młodego szlachcica, na który składały się: nauka w wiedeńskim Collegium Theresianum, wizyty na dworach w Monachium, Berlinie i Wersalu oraz ponad roczny pobyt w Paryżu. Analizowany diariusz posłużył referentce jako przykład ukazania zmian zachodzących w piśmiennictwie pamiętnikarskim XVIII w. zmierzających w stronę zapisek o charakterze bardziej osobistym, uczuciowym.

Referat magistra Łukasza Wróbla także był związany z osobą Józefa Jerzego Hylzena. Wystąpienie *Dziennik J.J. Hylzena z lat 1754–1759 w kontekście historycznym, politycznym i socjologicznym* został poświęcony także pojedynczemu egodokumentowi – dziennikowi. Prelegent rozpoczął od zagadnień związanych ze strukturą i formą diariusza,

podjął także zagadnienie relacji między dokumentami pióra jednego autora. Następnie przeszedł do treści pojawiających się w obrębie źródła. Podkreślił, że składają się na nie refleksje dotyczące ludzi, wydarzeń oraz miejsc odwiedzanych przez piszącego. Referent zauważył, że w omawianym rękopisie, podobnie jak w innych egodokumentach epoki, dominuje opis świata zewnętrznego. Czasem, obok zrutynizowanej relacji w stylu protokolarnym pojawiają się fragmenty, w których opis się rozszerza. W nich diarysta zapominał o staropolskiej powściągliwości, co umożliwia badaczom odtworzenie mentalności i świata wartości autora.

Kolejny referat został zaprezentowany przez litewskiego historyka, działacza społecznego, polityka oraz ambasadora Litwy w Szwajcarii Vytauta Plečkaitisa. Wystąpienie nosiło tytuł *Egodokumenty jako źródło do dziejów politycznych Litwy międzywojennej na przykładzie dziennika Jurgisa Šaulysa*. Na początku prelegent przedstawił sylwetkę J. Šaulysa – litewskiego polityka i dyplomaty, sygnatariusza Aktu Niepodległości Litwy z 1918 r. W dalszej części skupił się na jego pismach z okresu międzywojennego, kiedy ten pełnił funkcje dyplomatyczne. V. Plečkaitis, mający doświadczenie polityczne, zwrócił uwagę na specyfikę i trudność odczytu egodokumentów J. Šaulysa.

Po pięciu referatach nastąpiła dyskusja. Następnie S. Roszak zamknęła tę część obrad i zaprosiła uczestników na przerwę obiadową. Po niej obrady wznowiono pod przewodnictwem A. Pacevičiausa.

Pierwszym wystąpieniem po przerwie był referat Agnieszki Rosy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika zatytułowany *Egodokumentalność dziennika podróży Michała Butlera z lat 1779–1780*. Wypowiedź składała się z trzech części. Po kilku wstępnych rozważaniach teoretycznych prelegentka omówiła dziennik podróży Michała Butlera do Włoch i Niemiec, zawarty w nim opis kolejnych jej etapów, kwestie związane z problemem ustalenia autorstwa oraz zagadnienia genologiczne. W ostatniej części swojej wypowiedzi A. Rosa podkreśliła, że egodokumentalna analiza diariusza pokazuje, jak wiele można się dowiedzieć o początkowo bezimiennym autorze tekstu. Pozwala ona określić jego wyznanie, przynależność państwową oraz pochodzenie etniczne, a przede wszystkim zainteresowania. Dzięki takiej analizie można też dojść do bardziej ogólnych wniosków, gdyż wyłaniające się z dziennika uwagi charakteryzują współtowarzyszy diarysty, w tym fundatora podróży M. Butlera, oraz obrazują w pewnym zakresie umysłowość epoki.

Jako drugi w popołudniowym panelu wystąpił Arūnas Vyšniauskas z Uniwersytetu Wileńskiego z tematem *Sprawozdania z pobytu w Wilnie. Przykłady współczesnych studenckich egodokumentów*. Referent przeniósł uczestników do współczesnych egodokumentów i zaprezentował efekty pracy ze stworzonymi przez studentów z różnych państw europejskich studiujących na Uniwersytecie Wileńskim w ramach programu Erasmus relacjami. Prelegent podkreślił, że są to źródła cenne, gdyż powstały w perspektywy „obcego”. Ponadto A. Vyšniauskas omówił funkcje pozostawionych świadectw i bazę, w której są zbierane i analizowane.

Kolejny referat pt. *Świat i ludzie w pamiętniku Ryszarda Mienickiego* przedstawił Robert Degen z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Na początku wystąpienia przybliżył uczestnikom sylwetkę profesora wileńskiego i toruńskiego uniwersytetu, dyrektora Archiwum Państwowego w Wilnie Ryszarda Mienickiego. Następnie autor przeszedł do analizy pozostałych po nim egodokumentów. Szczególnie w pierwszoosobowym pamięt-

niku, w opiniach o innych uczonych, refleksjach na temat bieżących wydarzeń można odnaleźć jego osobowość. Prelegent podkreślił, że po drugiej wojnie światowej, po przeniesieniu się R. Mienickiego z Wilna do Krakowa i Torunia, pamiętniki dają obraz zmian światopoglądowych, co pokazuje, jak ważne odczytywanie jest egodokumentów przez pryzmat biograficzny.

Jako ostatni wystąpił Piotr Bewicz z interesującym i prowokującym tematem: *Historyk wobec egodokumentu. Intymność i granica*. Referent, snując rozważania wokół dwóch tekstów: Maryanne Dever *Greta Garbo's foot, or, sex, socks and letters* oraz M. Dever, S. Newman i A. Vickery *The Intimate archive: journey through the private papers*, starał się odpowiedzieć na kilka pytań dotyczących przede wszystkim granicy, którą historyk może osiągnąć, pracując z egodokumentem, oraz jak daleko może je przesuwac. Na ile obecne w dyskursie „pragnienie obecności” może się stać reprezentacją tego, co już nieobecne, bez jednoczesnego tracenia toku historycznej narracji. Oprócz tego P. Bewicz podkreślił silną rolę „przedstawienia” i „reprezentacji” w konstruowaniu narracji historycznej.

Po wysłuchaniu wszystkich referatów podsumowania konferencji dokonali S. Roszak oraz W. Chorążyczewski.

Konferencja „Egodokumenty. Tradycje historiograficzne – perspektywy badawcze” zaprezentowała interesującą, mniej znaną w Polsce koncepcję analizowania źródeł rękopiśmiennych. Spotkanie pozwoliło spojrzeć na polskie oraz litewskie piśmiennictwo prywatne w kontekście europejskim. Symposium pokazało, w jaki sposób można stawiać nowe pytania znanym już źródłom. Uwidocznilo również, jak od oryginalnej koncepcji zaproponowanej ponad pół wieku temu przez Pressera odeszli współcześni badacze, jak różnią się metodologie i analizowane obszary w różnych państwach.

Na podstawie wygłoszonych referatów należy podkreślić interdyscyplinarność konferencji. Najliczniej reprezentowani na spotkaniu byli historycy, którzy skupili się nad rozważaniami teoretycznymi i relacją prywatne–publiczne w egodokumentach obszaru polsko-litewskiego. Niezwykle cenne jest, że obok refleksji genologicznej kilku badaczy zaprezentowało swoje doświadczenia w pracy nad konkretnymi egodokumentami. Dzięki temu konferencja stała się miejscem wymiany doświadczeń, problemów, a także osiągnięć w poszczególnych przypadkach. Sporą grupę reprezentowali archiwiści, którzy oprócz uwag natury teoretycznej podjęli zagadnienie granicy, którą badacz powinien lub nie powinien przekraczać w pracy ze źródłem o charakterze prywatnym.

„Egodokumenty. Tradycje historiograficzne – perspektywy badawcze” umożliwiły przegląd metodologii oraz prowadzonych przez różne ośrodki w dwóch państwach prac nad piśmiennictwem sfery prywatnej. Jednym z zadań symposium było podsumowanie osiągnięć programu LEGODOK, w ramach którego polsko-litewska grupa badaczy zajmowała się egodokumentami terenu litewskiego. Konferencja z pewnością osiągnęła te cele i należy oczekiwać kolejnej międzynarodowej współpracy, a także tomu pokonferencyjnego, który przybliżyłby nowe koncepcje oraz zawarte w wystąpieniach prelegentów efekty pracy z egodokumentami.